

NAORUŽANJE TERORISTA

Nenad V. Kovačević i Miroslav M. Talijan
Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija

Terorizam kao složeni oblik političkog nasilja je društvena pošast 21. veka, koja ne bira sredstva za ostvarenje svojih ciljeva. Osnovu ovog rada čini deskriptivni prikaz vrsta naoružanja, njihove namene, karakteristika i specifičnosti prilikom upotrebe. Prilikom obrade teme korišćena je domaća i strana literatura. Došli smo do saznanja koja se mogu implementirati u određenu vrstu preventivnih mera zaštite od raznih vrsta naoružanja koja koriste teroristi, a sve radi pobuđivanja bezbednosne svesti kod ljudi.

Ključne reči: *terorizam, teroristi, naoružanje, bezbednost*

Uvod

Globalizam je ideologija, globalizacija proces zasnovan na toj ideologiji, a „novi svetski poredak“ sistem koji se bazira na njima. Oni nastaju kao produkt neoliberalizma, jednog novog društveno-političkog uređenja zemalja, pre svega SAD i Zapadne Evrope.¹ Neoliberalizam počiva na novoj revoluciji, tehnotroničnoj revoluciji. Tehnotronično je kovanica od dve reči – tehnologija i elektronika, koje zapravo i čine esenciju na kojoj se zasniva čitava snaga neoliberalizma. Kao i svaka revolucija, tehnotronična revolucija donela je izvestan benefit u pogledu života i rada ljudi, ali donela je i novu kulturu, sistem vrednosti i, svakako, novu podelu rada (danas imamo nova zanimanja: programer, menadžer, stilista i slično). Jako je bitna činjenica da prostor više ne zauzima centralno mestu u pogledu napretka jednog društva, već su tu poziciju zauzeli: vreme i znanje.

Po oceni mnogih savremenih teoretičara bezbednosti i globalizacije (Berger, Kenedi, Gidens, Milašinović, Simeunović i drugi), osnovni činioci bezbednosti u 21. veku su:

- socioekonomski činioci,
- ekonomska nejednakost i asimetrija životnih šansi,
- ograničeni privredni resursi,
- demografska eksplozija,
- globalna kultura,
- organizovani kriminal i kriminal,
- vojni činioci,
- sredstva totalnog ratovanja i militarizacija kosmosa,
- inženjering konflikata i vojni intervencionizam,
- ekološki činioci,

¹ Simeunović Dragan, Nacija i globalizacija, Zograf, Niš, 2010.

- tehničko – tehnološke katastrofe,
- nedostatak zdrave hrane i vode za piće,
- ekstremizam (nacionalni, verski i etnički),
- ekspanzionizam nadnacionalnih bezbednosnih agencija i
- terorizam.

Od 11. septembra 2001. godine, kada su aktivisti Al Kaide napali Svetski trgovinski centar i vojnoprategijske objekte u Vašingtonu, odnosno SAD u celini, čovečanstvo je, usled straha, postalo na određeni način opsednuto terorizmom. O tome govori i činjenica da su mere, aktivnosti, radnje, postupci, strategije i doktrine za borbu protiv terorizma postali polazne osnove za delovanje na spoljnopolitičkom planu mnogih zemalja, a pre svega onih ekonomski najrazvijenijih.

Borba protiv terorizma postaje i neposredni povod za većinu vojnih intervencija u prvoj dekadi 21. veka. Nije lako suprotstaviti se terorizmu, ali uz pravovremene preduzete preventivne mere, koje se ogledaju kroz uključivanje u svetske tokove informacija i saradnju sa organizacijama koje već duži niz godina vode ovu vrstu borbe, moguće je preduprediti i svesti na minimum posledice dejstva terorističkih organizacija, a radi stvaranja preduslova za ostvarivanje elementarnih ljudskih prava za sve članove jednog društva.

Rad zapravo, u izvesnoj meri, počiva na Sokratovoj misli: „Izvor svakog zla je neznanje“, odnosno nastojali smo da dokažemo da samo ukoliko dobro poznajemo protivnika, sa aspekta njegovih sredstava i metoda borbe, možemo se i uspešno boriti protiv njega i imati dovoljno znanja za pobeđu u toj borbi. Rad je skroman doprinos, pre svega, razvijanju bezbednosne svesti kod ljudi u pravcu prevencije i zaštite sopstvenih života i života svojih bližnjih, jer jedino jak pojedinac čini i jaku zajednicu, a šire gledano i društvo u celini.

Osnove terorizma

Mnoge savremene društvene pojave, a time i političke, imaju svoja praobličja u toku istorijskog razvoja čovečanstva. Terorizam kao relativno skoro oformljena pojava ima svoje pojavne korene. Neki od elemenata pojma terorizam svakako su postojali i u najstarijim političkim vremenima. Političko ubistvo, atentat, napad na vladara i poredak radi ostvarenja ekstremnih političkih ciljeva, izazivanje straha nasiljem, spektakularnost napada kojim se osporava apsolutna moć poretka, dobro su znane pojave u istoriji. Ali, nijedna od njih, pa ni zbir njih nekoliko, nije dovoljan sadržajni skup, za određenje nekog od tih događaja kao terorizma. Na primer, nije svaki atentat, a još manje svako političko ubistvo, teroristički akt.²

Terorizam je kompleksan problem koji onoliko koliko prelazi iz discipline u discipline, toliko se slobodno kreće preko granica jurisdikcija. Vrlo je teško bilo šta tvrditi o ovom fenomenu koji nas okružuje, ali nas i potresa (slike zločina međunarodnih terorista i kriminalaca sa KiM, BiH, SAD, Ruske Federacije i druge). I pored toga, veliki deo svetske javnosti ipak se složio oko nekih ključnih zakonitosti, ali i u tome da potpuna, konačna i opšteprihvaćena definicija ovog vida političkog nasilja ne postoji. Konačna suština bila bi i trebalo bi da bude jednaka za sve države i narode koji su suočeni, kako sa lokalnim, regionalnim, tako i sa globalnim terorizmom danas.

² Simeunović Dragan, *Kritički ogled o utvrđivanju vremena nastanka terorizma i njegovim pretečama*, Vojno delo, 62/1.: 307-325.

Učestalim međunarodnim skupovima posvećenim usaglašavanju mera međunarodne zajednice protiv terorizma pridružio se 1986. godine i VIII samit šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Harareu. Po broju i nivou učesnika on je nadmašio sve ostale, kao najeksplicitniji predstavnik svih skupova ove vrste. Ipak, ovaj skup nije ispunio očekivanja i doneo tražene zaključke, kao ni konkretne odgovore i mere za rešavanje terorizma kao problema.³

Na svim navedenim međunarodnim skupovima i bez obzira na sve razlike u pogledima, terorizam je, bar verbalno i u pismenim dokumentima, osuđen kao negativna i krajnje opasna pojava u savremenim međunarodnim odnosima, uz izraženu zabrinutost zbog njegove eskalacije u ovoj deceniji. Posle svega trebalo je očekivati da će u godinama koje su sledile ovaj oblik nasilja konačno biti zaustavljen, pa možda i iskorenjen. Nažalost, takva očekivanja se nisu ostvarila. Dogodilo se obrnuto: međunarodni terorizam je krajem 80-ih i početkom 90-ih godina eskalirao do neslučenih razmera. U praksi se pokazalo da nijedan od političkih, pa ni naučnih međunarodnih skupova o terorizmu (a neki su i pripremani i održavani samo radi privida da se nešto preduzima protiv ove pošasti) nije imao snage da se upre prstom u glavne vinovnike njegove pojave i rasplamsavanja. Zbog toga su i bili jalovi. Uprkos njihovim slatkorečivim rezolucijama, terorističko nasilje je raslo u meri u kojoj je zauzimalo prioriternije mesto u spoljnopolitičkim aktivnostima, pre svih SAD i drugih razvijenih zapadnoevropskih demokratija.⁴

Sva kompleksnost teme, naravno da ne izvire ovde, već u kompleksnosti same pojave koju je sa praktične strane gotovo nemoguće, opšteprihvaćeno, definisati potpuno tačno i jezgrovito, a ne izostaviti nešto, imajući u vidu oblike, načine i metode terorističkih organizacija, kako njihovih napada, tako i same organizacije njihovih struktura. Ipak, svetske organizacije, bezbednosne, vojne i policijske strukture svih država u svetu, uglavnom u svojim pravilnicima i priručnicima, preporučuju pojedine definicije terorizma, koje sve zajedno nazivamo jednim imenom – administrativne definicije. Stoga navodimo nekoliko ovih definicija.

UJEDINJENE NACIJE:

„*Terorista* je svaka osoba koja, delujući nezavisno od znanja neke zemlje, ili kao pojedinac, ili kao član grupe koja nije priznata kao zvanično telo ili deo neke nacije, postupa na taj način što uništava ili oštećuje imovinu civilnog stanovništva ili vlada, da bi postigao neki politički cilj. *Terorizam* je akt lišavanja života ili ranjavanja ili uništavanja ili oštećenja imovine civila ili vlade, bez jasne određene dozvole vlade, od strane pojedinaca ili grupa ljudi koji samostalno deluju, ili vlada koje deluju iz vlastitih pobuda ili verovanja, da bi postigli neki politički cilj“.⁵

Definicija je isuviše uopštena, jer se radi o velikom dijapazonu zločina u sferi postizanja određenog političkog cilja, što ovde nije precizirano. Takođe, ona vremenom nije doživela svoje redefinisavanje, te se, shodno tome, ne može koristiti kao merodavna, uzimajući u obzir sofisticiranost modernog terorizma.

STEJT DEPARTMENT SAD (naslov br. 22 sekcije 2656f američkog zakona):

„Termin ‘terorizam’ odnosi se na unapred smišljeno, politički motivisano nasilje koje se čini protiv neborbenih ciljeva od strane subnacionalnih grupa ili tajnih agenata, a koje obično ima za cilj delovanja na određeni auditorijum. Termin ‘međunarodni terorizam’ od-

³ Vilić Dragan, Todorović Branko, *Terorizmom u novi svetski poredak: Kosovo i Metohija*, Grafo Mark, Beograd, 1997.

⁴ Isto.

⁵ <http://www.inlink.com/civitas/mun/res/terror.html>

nosi se na terorizam koji uključuje građane ili teritorije više zemalja. Termin 'teroristička grupa' odnosi se na svaku grupu ljudi koja praktikuje međunarodni terorizam, ili koja pod sobom ima podgrupe koje praktikuju međunarodni terorizam".⁶

Ovde se susrećemo sa sličnim problemom kao i kod prethodne definicije, jer je termin politički motivisano nasilje isuviše kompleksan (osnovni i složeni oblici) da bi se koristio kao prosta odrednica zločina, odnosno prekršaja.

MINISTARSTVO ODBRANE SAD:

„Terorizam je nezakonita upotreba sile ili nasilja, ili pretnja silom ili nasiljem uperenom protiv pojedinaca ili nečije imovine da bi se izvršila prisila ili zastrašivala vlada ili društvo, a u mnogim slučajevima da bi se postigao neki politički, ili verski, ili ideološki cilj".⁷

U toj definiciji navode se metode delovanja terorista kako bi se definisao sam terorizam. Zapravo, ova definicija pruža određeni deskriptivni prikaz delatnosti terorista, a jako malo saznanja o stvarnoj biti terorizma kao društvenog fenomena.

Treba naglasiti da u pravilnicima američke administracije možemo naći više desetina različitih definicija terorizma, naizgled sličnih. Nije li to slučajnost ili veoma jednostavna poruka zemlje sa najvećim vojnim, ali i antiterorističkim budžetom na svetu.

Pored administrativnih definicija, postoje i akademske definicije terorizma kojima su se bavili brojni domaći i strani teoretičari iz ove oblasti. Od savremenih srpskih teoretičara najsveobuhvatniju definiciju terorizma dao je prof. dr Dragan Simeunović, i ona glasi: „Kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski najopširnije odrediti kao: složeni oblik organizovanog, grupnog i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja obeležen ne samo zastrašujućim brahijalno fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano-tehnološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme ekonomskih i političkih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti „veliki ciljevi“ na morbidno spektakularan način, a neprimereno datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju".⁸

Društveno-ugrožavajući opus terorizma obuhvata: otmice, ucene, pretnju silom u okviru intenzivno psihološko-propagandne delatnosti, psihofizičko zlostavljanje, atentate, sabotaže, diverzije, pojedinačna i masovna politička ubistva, intenciju ispoljavanja ređe nad stvarnim i potencijalnim protivnicima, a češće nad nevinim žrtvama.⁹

Baveći se ozbiljnije ovim problemom dolazi se do zaključka, tj. do jedne zanimljive pomisli, da li ta cela svetska konfuzija, a oko jednog veoma važnog globalnog problema nije, u stvari, i sama deo tog problema, tj. njen neizostavni sastavni deo? Da li je ta konfuzija instrument, neki vid naučne magle, sa dovoljnom političkom i ekonomskom snagom da bude iskorišćena? Mnogi bi se složili da jeste, pogotovo ako se uzme u obzir da je terorizam u tajnim spoljopolitičkim aktivnostima vlada SAD zauzeo značajno mesto, mnogo pre nego što je uvršten u njihovu strategiju sukoba niskog intenziteta i mnogo pre globalne zainteresovanosti svetske javnosti za ovaj fenomen.¹⁰

⁶ <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/1999index.html>

⁷ <http://www.periscope.usni.com/demo/terms/t0000282.html>, preuzeto 10.04.2014.

⁸ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, 2009, strana 80.

⁹ Simeunović Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd, 1989.

¹⁰ Vajt Džonatan Rajt, *Terorizam*, Aleksandria pres, Beograd, 2004.

Radi pojmovnog određenja terorizma bilo bi neophodno ukazati bar na dve osnovne greške sa kojima se često susrećemo pri pokušajima definisanja terorizma. Prva greška odnosi se na nerazlikovanje terorizma od ostalih mnogobrojnih oblika političkog nasilja, odnosno često se svi oblici političkog nasilja nazivaju terorizmom, iako je on samo jedan od složenih oblika političkog nasilja. Najčešće se terorizam ne razlikuje od terora.

Druga greška jeste podvođenje borbe istinskih oslobodilačkih pokreta pod terorizam. Ona je uslovljena uglavnom razlozima ideološke prirode, te je upravo stoga prave autori iz onih država i struktura koje i inače nastoje ugušiti ili bar omesti oslobodilačke i druge progresivne pokrete u zemljama u razvoju. Uz precizno izučavanje, primenu i analizu ovog vida oružane aktivnosti bilo je neophodno i izuzetno važno zauzeti vrlo značajne pozicije u svetskoj javnosti pri karakterisanju političkih i oružanih snaga u svetu uz njihovo obavezno klasifikovanje i definisanje. Svetske sile, stalne članice Saveta bezbednosti UN, imaju pravo, i same ga sebi daju, za određivanje i to i takvo klasifikovanje određenih organizacija i pokreta, i to uglavnom podelom na terorističke i revolucionarne, odnosno oslobodilačke. Na prvi pogled, tu nema mesta bilo kakvom pogrešnom implementiranju neistina i pogrešnih procena realnog stanja na terenu u svetsku javnost i međunarodne odnose. Međutim, nije tako. Iz zamagljenih odnosa i privida stvarnosti koji proizilazi iz same neodređenosti pojma terorizam, pa sve do zamene teza u karakterisanju neke organizacije kao oslobodilačke ili terorističke proizilazi, i to direktno, uspeh akcija i nastojanje te organizacije u borbi za ostvarenje ciljeva. Dakle, uz prefiks „oslobodilački“ proizilazi i podrška, a iz nje i veće šanse za uspeh.

Zaključuje se da je samo delovanje neke grupe veoma uslovljeno i ograničeno ako uz sebe ne obezbedi ovaj prefiks, koji daju svetske sile, odnosno SAD, kao najveća od njih. U svoj ovoj namerno izazvanoj konfuziji zamene teza, samo uski interesi uz medijsko-diplomatsku aktivnost gotovo uvek navode svetsku javnost na zaključke koji se bitno razlikuju od realnog stanja u oblasti delovanja ili sukoba (na primer, izveštaj Vilijama Vokera i verifikacione misije OSCE-a o KiM-u i kasnije agresija NATO-a na SRJ). Interesi i pravi značaj ovakvog delovanja, naravno, ostaju po strani, u senci diplomatskih govora i dogovora, vešto upakovanih u veo „opšteprihvaćene“ demokratije, ljudskih prava, njihovog kršenja, humanitarnih katastrofa, pa sve do tajnih, javnih i diplomatskih ucena, prisila i lažnih obećanja.

Ovako postavljene stvari otvaraju i obaraju sve stege i zidove ka uspehu jedne oružane terorističke grupe koja se uklapa svojim delovanjem u neki „viši“ interes. Jedan teroristički pokret, uz pomoć neke svetske sile, okarakterisan kao oslobodilački, a u zamenu za rezultate na terenu, prvenstveno oružanog, političkog pritiska na državu u kojoj deluje, direktno predstavlja produženu ruku vlade zemlje koja ga je tako i okarakterisala. Logikom vođeni, dolazimo do zanimljive postavke stvari u praksi. Naime, terorizam kao pojava figurira u okviru granica neophodne potrebe za posebnim vidom pritiska i agresije, jedne države u odnosu na drugu kao eventualnu pripremu za vođenje konvencionalnog rata, a prvenstveno radi destabilizacije zemlje prema kojoj se te aktivnosti sprovode. U javnim i diplomatskim izveštajima ova logička pretpostavka se malo spominje i analizira.¹¹

U praksi UN oslobodilačkim pokretom smatra se onaj pokret koji je regionalno priznat i u odnosu na koji su se UN, tj. većina država, nizom rezolucija opredelile za mišljenje da

¹¹ Lazanski Miroslav, *Bin Laden protiv Amerike*, Knjiga Komerc, Beograd, 2001.

je to autentičan oslobodilački pokret. Oslobodilački pokret je, dakle, onaj koji pribegava oružanoj borbi pod uslovom da se pridržava ratnog prava, odnosno pravila o vođenju oružanih sukoba. U tome su značajna dva principa ratnog prava:

- eliminisanje i uništavanje vojne sile i borbenih sredstava i
- ratna dejstva ne smeju da budu usmerena protiv civilnog stanovništva.

Dakle, globalno svetsko društvo nije moglo i nije htelo da ostane nemo u eskalaciji terorizma i uticaja koji je on imao i ima. Kao reakcija na pojavu i eskalaciju međunarodnog terorizma, u okviru UN 1971. godine, usvojena je Međunarodna konvencija protiv terorizma. Povodom reakcije na pojavu međunarodnog terorizma i ubistva 11 izraelskih sportista na Olimpijskim igrama u Minhenu 1972. godine, u okviru dnevnog reda Generalne skupštine UN, pod posebnom tačkom razmatrane su mere za suzbijanje međunarodnog terorizma, koji ugrožava ili uništava život nedužnih ljudi ili osnovne ljudske slobode, kao i uzroci onih oblika terorizma i dela nasilja koji leže u bedi, frustracije, nepravednosti i razočaranju i koji teže radikalnim promenama.

Već naredne, 1973. godine, osnovan je *ad hoc* Komitet za međunarodni terorizam, koji ni pored niza zasedanja nije postigao konkretne rezultate. Pojavile su se suštinske razlike u shvatanjima članova ovog tela u pogledu uzroka međunarodnog terorizma. To se posebno tiče stavova prema „neizuzimanju“ oslobodilačkih pokreta iz definicije terorizma koji su i danas aktuelni. To proizlazi i iz sadašnjih međunarodnih odnosa. Tek na osnovu preporuka 34. zasedanja Generalne skupštine UN o borbi protiv međunarodnog terorizma došlo je do značajnog pomaka i oštrog reagovanja na međunarodnoj diplomatskoj sceni, koje se, dalje, odrazilo na prenošenje međunarodnih pravnih normi suprotstavljanja terorizmu u državne okvire nacionalnih zakonodavstava. Godine 1978. zakone o terorizmu uvode u svoje zakonodavstvo Italija i Velika Britanija. Predviđao je oštre kazne za teroriste i pomagače, veća ovlašćenja policije – prisluškivanje.¹²

Usvajanje zakona, tj. odgovarajuće zakonske regulative, samo je polazna osnova u borbi protiv terorizma i njihovih nosilaca. Kada je stvarnost ispunjena strahom, panikom i razaranjima zemalja pri suprotstavljanju ovoj pretnji povećavaju se i zahtevaju veće napore državnih struktura koje se bave terorizmom kao problemom.¹³

Radi što boljeg razumevanja terorizma kao složenog oblika političkog nasilja bitno je napraviti distinkciju, prostom komparacijom između terorista i kriminalaca. Naime, terorističko ponašanje razlikuje se od standardnih obrazaca kriminalnog ponašanja, zbog toga što su teroristi visoko motivisani i lojalni određenom cilju za koji se bore. Dok su obični kriminalci oportunisti, teroristi su usmereni ka cilju. Može se desiti da i oni biraju ciljeve za napad koji su im pogodni, ali za njih meta napada ima simboličnu vrednost. Teroristi koriste zločin da bi dali simboličku izjavu o političkom cilju koji zastupaju.¹⁴

Dok su kriminalci usredsređeni samo na sebe i nisu vezani za bilo kakvu ideju, teroristi pronalaze svoju snagu u cilju za koji se bore i ideologiji ili religiji koja ih usmerava ka tom cilju. Oni rade u timu čak i onda kada deluju kao pojedinci. Na primer, Amir Taheri, iranski publicista i teoretičar islamskog terorizma, još 1987. godine opisuje kako se bom-

¹² Talijan Miroslav, *Bezbednosni menadžment u suprotstavljanju terorizmu i borbi protiv terorizma*, Medija centar „Obrana“, Beograd, 2012.

¹³ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, 2009.

¹⁴ Vajt Džonatan Rajt, *Terorizam*, Aleksandria pres, Beograd, 2004.

baši samoubice pripremaju za napad. Nekoliko grupa sa Bliskog istoka u borbi protiv Izraela služi se samoubilačkim napadima. Taheri je saznao da se mladi ljudi sistematski izoluju i pripremaju za samoubilačke bombaške napade. Bombaši samoubice ne rade sami. Njihova organizacija pruža im potrebnu pomoć i šalje ih na zadatak. Oni postaju deo nečeg višeg od njih samih i to postaje osnov njihove akcije. Ima slučajeva da teroristi rade i sami.

Ideologija i religija ne svode se samo na pripremanje bombaša samoubice; one deluju i na taj način što vrbuju ljude da postanu teroristi i izvrše jedan jedini teroristički napad. Na primer, avgusta 1999. godine Baford Farou, aktivista neonacističke organizacije „Arijevska nacija“, ušao je u jevrejski bolnički centar i pucao na ljude. On je bio „vuk samotnjak“ ili takozvani „berserker“. Iza sebe nije imao nikakvu logističku mrežu, niti organizaciju kao podršku. S druge strane, Farou je bio obuzet ideologijom mržnje protiv Jevreja pod uticajem religije koja satanizuje Jevreje. Nije on bio neorganizovani oportunist, kriminalac, koji deluje za svoj račun, već naprotiv – predstavnik jedne ideologije na „božjem zadatku“.

Ipak, Daglas D. Bodrero, bivši poverenik javne bezbednosti vlade savezne države Juta, SAD, i bivši član međunarodne asocijacije šefova policijskih komiteta zaduženih za borbu protiv terorizma, 2002. godine konstatuje da to nije obrazac ponašanja tipičnog kriminalca. Bodrero tvrdi da su kriminalci nedisciplinovani, neobučeni i spremni na bekstvo sa mesta zločina. Teroristi su nešto sasvim suprotno. Oni pripremaju svoje misije, spremni su da preuzmu rizik i usmereni su na napad.

Još jedan primer potvrđuje ovu Bodrerovu tvrdnju. Od 1974. godine Šri Lanka je izložena stalnim terorističkim napadima. Tigrovi oslobodioci Tamijskog Elama ili Tamijski tigrovi su borbene jedinice i ima ih otprilike 10.000. Oni imaju odeljenje za obuku, pešadiju i malu mornaricu. Njihova prevashodna taktika je terorizam, ali su poznati i po samoubilačkim bombaškim napadima.¹⁵

Kada vrši istragu o nekom zločinu, policija može da koristi znanje o bihevioralnim karakteristikama tipičnih kriminalaca. Najokoreliji kriminalci obično deluju u svom interesu i spremni su na pogodbe sa tužilaštvom da bi dobili manju kaznu. U traganju za zločincem koji je u bekstvu, policija obično ima uspeha kada ispituje saradnike tog prestupnika, i drži porodicu i prijatelje pod prismotrom. U borbi protiv terorizma, međutim, taktika ovog tipa nije od koristi. Da bi uspešno vršili istragu o terorističkom aktu, policija i tužilaštvo, vojska i službe bezbednosti treba da se usredsrede na ideologiju, grupno i individualno ponašanje i razmenu informacija na širem geografskom području.

Terorizam se, pre svega, zbog svoje kompleksnosti, dinamizma i obilja javnih oblika može klasifikovati na različite načine, shodno primenjenim kriterijumima klasifikacija. Danas su, najčešće, definicije terorizma nesistematske, i mahom se svode na najprostija nabranja raznih terorističkih organizacija.

Navodimo klasifikacije terorizma i njihove kriterijume, koje je priredio prof. dr Dragan Simeunović u svojoj knjizi „Terorizam“.

Klasifikacija terorizma prema programatsko-ciljnoj orijentaciji:

➤ ideološki motivisan terorizam:

- levičarski terorizam,
- desničarski terorizam

¹⁵ Talijan Miroslav, *Terorizam i antiterorističke snage*, Vojna štamparija, Beograd, 2004.

- etno-separatistički terorizam,
  - verski fundiran terorizam:
    - terorizam sekti,
    - terorizam fundiran na interpretaciji velikih religija.
- Klasifikacija terorizma prema sredstvima i metodima:
- klasifikacija prema sredstvima:
    - klasični (konvencionalni) terorizam,
    - biohemijski terorizam i
    - nuklearni terorizam.
  - klasifikacija prema metodima:
    - klasični (konvencionalni) terorizam,
    - samoubilački terorizam
    - sajber terorizam (upotreba interneta u terorističke svrhe) i
    - narkoterorizam.
- Klasifikacija terorizma prema tipu aktera – subjekata terorizma:
- individualni terorizam,
  - terorizam organizacija i ilegalnih grupa i
  - institucionalni terorizam (državni i slično).¹⁶

Naoružanje za realizaciju terorističkih akcija

Da bi ostvarili svoje ciljeve i napad na sekundarnu metu terorističke grupe moraju da dođu u posed naoružanja. Izbor oružja zavisi od kriterijuma: kakve efekte žele da postignu, koliku paniku da izazovu kod posmatrača i od vremena kada se napad vrši. Do naoružanja nije teško doći, a obično se nabavlja na nekoliko načina:

- kupovinom oružja na crnom tržištu,
- otimanjem od organa vlasti,
- sopstvenom proizvodnjom i
- dobijanjem od saveznika ili pomagača.

Raspad SSSR-a i kraj hladnog rata doveo je do toga da se veliki broj naučnika koji su se bavili projektovanjem naoružanja nađe bez posla. Te ljude je veoma lako privoleti da za „pristojnu sumu novca“ pomognu nekim grupama da dođu do novog naoružanja. Problemi u oružanim snagama zemalja „istočnog bloka“ i male porudžbine novog naoružanja u celom svetu doveli su do toga da često dolazi do krađa iz skladišta. Neretko, po završetku nekog sukoba bilo gde u svetu „višak naoružanja“ je već sledeći dan spakovan i spreman da se upotrebi na nekoj novoj lokaciji gde sukob tek počinje.

Zbog raznih okolnosti, pojedini teroristički nedržavni subjekti učinili su džinovski pomak u regrutovanju članova i vlastitom organizovanju, u smislu pokušaja da se domognu oružja za masovno uništavanje ili da izrade kombinaciju biološkog i nuklearnog oružja, odnosno „prijavu“ nuklearnu bombu. Istovremeno, studiozno izučavaju mogućnost da konvencionalnim ili otetim prevoznim sredstvima (putnički avion) izvode napade na nuklearne elektrane ili fabrike hemijske industrije i tako izazovu masovno ubijanje ljudi.

¹⁶ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, 2009, strane 83–85.

Nuklearna pretnja čovečanstvu iz perioda hladnog rata danas je nesumnjivo u velikoj meri zamenjena pretnjama terorista da će upotrebiti oružje za masovno uništavanje. Iskustva iz prakse pokazuju da su teroristi ovladali sa primenom pojedinih vrsta hemijskog oružja (otrovi i otrovne supstance) i biološkog oružja (antraks) i da su veoma zaokupljeni time kako da hemijsko, biološko i nuklearno oružje usavrše za svoje potrebe.

Tu je i internet (globalna računarska mreža) koji u kratkom vremenu pomaže da se to naoružanje proda, nabavi novi recept za proizvodnju, angažuju stručnjaci koji će izvršiti obuku regruta, prenesu instrukcije komande ćelijama i koordinira njihov rad, kao i da se slika užasa prenese celom svetu. Danas je, u svesti terorista, postalo čisto pomodarstvo da se putem globalne mreže vrši direktan prenos terorističkog akta, iznose terorističke pretnje i zahtevi, kao i da se prenose ritualna smaknuća posrednih ųrtava.

Konvencionalno naoružanje

Pod konvencionalnim naoružanjem podrazumeva se klasično ili uobičajeno naoružanje. Lista uobičajenog ili „normalnog“ naoružanja menjala se kroz istoriju. Na primer, samostrel je papskom bulom bio na listi oružja koje se sme koristiti samo protiv nehrišćana. Samuraji u Japanu dugo nisu prihvatili vatreno naoružanje jer su ga smatrali kukavičkim i nedostojnim pravih ratnika. Vremenom je novo naoružanje bivalo opšteprihvaćeno i dopevalo je na listu konvencionalnog naoružanja.

Danas postoji mnogo podela konvencionalnog naoružanja, ali se na osnovu konstrukcije, svojih destruktivnih potencijala i namene deli na:

- streljačko naoružanje,
- artiljerijsko naoružanje i
- raketno naoružanje.

Streljačko naoružanje počinje masovno da se koristi krajem 19. veka i svoj maksimum dostiže u 20. veku. Upotreba određene vrste streljačkog naoružanja zavisi od vrste terorističke akcije, naoružanja koje poseduju oružane snage, naoružanja koje se dobije od donatora i stanja na crnom tržištu oružja. Nedavno je obelodanjen podatak da je u svakom momentu na desetak brodova ukrcano lako streljačko naoružanje koje se za samo nekoliko dana može isporučiti bilo gde na svetu. Dodatni problem savremenih terorista ogleda se u tome da se na jednom delu sveta vrši regrutovanje novih ćlanova, obuka se izvodi u kampovima na sasvim drugom delu, dok će oni svoje naućene veštine i navike koristiti na nekom trećem mestu. Teroristi retko koriste najmodernije naoružanje. Često je municija koju koriste otrovna ili su zrna metaka razrezana radi nanošenja što većih povreda. Najpopularnije streljačko naoružanje koje koriste teroristi su puške proizvedene u nekadašnjem SSSR-u, na osnovu patenata ćuvenog konstruktora naoružanja Mihaila G. Kalašnjikova. Dodatnoj slavi ovog oružja doprineo je i Osama Bin Laden koji je svojevremeno izjavio da se nikada ne odvaja od automatskih pušaka ovog tipa. Među teroristima je posebno popularan i rućni raketni bacać ruske proizvodnje, tipske oznake RPG-7, koji se proizvodio u skoro svim zemljama „istoćnog bloka“. Međutim, iz njega nije bilo moguće dejtvoovati iz zatvorenih prostora, pa su nemaćki naućnici proizveli raketni bacać tipa „ambrust“ (jedini zahtev je da zadnji deo cevi bacaća bude udaljen minimalno 80 cm od zida usled mogućnosti povređivanja od dejtva povratnih barutnih gasova).

Artiljerijsko naoružanje – minobacači kalibra 60 i 82 mm, koji su mali i omogućavaju lako prenošenje, postavljanje i upotrebu sa malim posadama, ali se koriste i minobacači 120 mm. Kao jedno od idealnih oružja za terorističke napade koriste se i višecevni raketni bacači projektovani za partizanski rat. Radi se o verzijama kineskog višecevnog raketnog bacača kalibra 107 mm sa 12 cevi. To je lako oruđe koje u marševskom položaju liči na malu prikolicu sa dva točka koju može da vuče jedan konj ili motocikl (viđeno u Iraku 2003. godine). Postoji mogućnost da se lanser raketa demontira sa prikolice i podeli na tri dela sa po četiri cevi koje mogu samostalno da dejstvuju. Teža oruđa, kao što su višecevni raketni bacač BM-21, kalibra 122 mm, ruske proizvodnje nalaze se u naoružanju jedino palestinske terorističke organizacije Hamas. Domet tih raketa je oko 20 km, posada čine minimalno tri obučena čoveka i lanser se nalaz montiran na troosovinskom kamionu ruske proizvodnje (tada lanser ima 32 rakete u rasporedu 8h3) ili rumunske (40 raketa u rasporedu 10h4). Međutim, sa pravom se postavlja pitanje da li su oni koji imaju i koriste takva ili slična artiljerijska oruđa teroristi ili se radi o pobunjenicima (borcima za slobodu) i/ili vojnim jedinicama.

Raketno naoružanje počinje da se koristi tokom Drugog svetskog rata kao ekskluzivno. Čuvene ruske kačuse ili „Staljinove orgulje“ sa jedne, ili fau V-1 i 2, rakete nemačkog Rajha, sa druge strane, sejale su strah svugde gde su korišćene. Razvoj raketnih sistema nije prekinut po završetku rata, već naprotiv, intenziviran je sa obe strane „gvozdene zavese“. Razvijene su moćne interkontinentalne rakete sa više nuklearnih bojevih glava, ali i mali raketni sistemi koji se nalaze u naoružanju svih armija sveta. Ti sistemi imaju nekoliko osnovnih namena:

– *protivavionski raketni sistemi* koriste se u borbi protiv aviona i helikoptera. Ti samonavođeni raketni sistemi imaju infracrveni tragač na vrhu rakete koji navodi raketu na toplotu avionskog mlaznog motora. Raketa, sistem za lansiranje i komplet baterija spakovani su tako da ih može nositi i upotrebljavati samo jedan čovek. Sistemom ovog tipa moguće je napadati avione u fazi poletanja i sletanja (radi se o prostoru oko aerodroma od 10 km) i helikoptere u svim fazama leta. Obuka za upotrebu tih sistema je jeftina i kratko traje. Mnoge armije sveta imale su u naoružanju te sisteme koji su dostupni za kupovinu; njihova upotreba je moguća, a pretnja realna. Do sada teroristi nisu koristili raketne sisteme ovog tipa protiv civilnih aviona na teritoriji Severne Amerike i Evrope. Međutim, oni nastoje da u budućnosti dođu u posed sistema koji bi bio dovoljno mali da može da se montira na avion, da nije suviše skup i da je efikasan u borbi protiv tih malih protivavionskih raketnih sistema;

– *protivtenkovski raketni sistemi* namenjeni su prvenstveno za borbu protiv oklopnih vozila, ali se mogu koristiti i u borbi protiv utvrđenih objekata i ljudi. Radi se, pre svega, o vojnom naoružanju koje se masovno nalazi u naoružanju mnogih armija širom sveta. Prema dometu delimo ih na: sisteme malog i srednjeg dometa, a u zavisnosti od načina navođenja na objekat dejstva mogu biti: nevođeni, navođeni i samonavođeni.

Iako konvencionalno naoružanje predstavlja osnovno i najrasprostranjenije i „najomiljenije“ oružje terorista, ova vrsta naoružanja polako gubi na značaju i sve činjenice ukazuju na to da će u budućnosti primat preuzeti druge vrste oružja, pre svega biološko, nuklearno i atipično oružje. Naime, konvencionalno oružje ostaje kao oružje za podršku (sekundarno oružje) pri sprovođenju terorističkih akcija, u kojima će primarno mesto zauzeti navedene vrste oružja.

Hemijsko oružje

Borbena sredstva – oružja čije se dejstvo na čoveka i životinje ne zasniva na fizičko-mehaničkoj sili već na hemijskom dejstvu nazivaju se hemijska borbena sredstva. To su materije koje su u stanju da, u dodiru sa tkivom čovečijeg tela, proizvedu hemijske reakcije koje izazivaju oboljenja ili uništavanje žive sile. Ti otrovi mogu biti prirodni (biljnog ili životinjskog porekla) i veštački.

Podaci o primeni toksičnih materija kao oružja datiraju još od 500. godine pre nove ere. One su u prošlosti brzo našle primenu u tihom uklanjanju protivnika i konkurenata. Otrovi su dovedeni do savršenstva, pa je jedini vid zaštite bio da se uvede zanimanje probača hrane koji su mnogi vladari zadržali do današnjih dana.¹⁷

Karakteristike otrovnih materija u funkciji oružja su:

- nema fizičkog dejstva na metu (najčešće primarnu),
- teško se otkriva u organizmu i ako se radi o napadu na pojedinca smrt vrlo lako može da se prikaže kao prirodna,
- u zavisnosti od vrste, načina unošenja i unete količine može se proračunati vreme smrti (od nekoliko sekundi do nekoliko meseci) i
- atentator ima velike šanse da bude otkriven i da se bezbedno udalji i preživi taj napad.

Ova vrsta specifičnog oružja doživela je svoj maksimum u srednjem veku, ali se i danas uspešno koristi. Njihov razvoj je išao u korak sa razvojem hemijske nauke. Ove karakteristike otrova brzo su izazvale pažnju vojnih planera, pa se došlo do nove vrste oružja koja se može svrstati jedino u grupu oružja za masovno uništenje, zajedno sa nuklearnim naoružanjem. Materije koje se koriste za ove svrhe nazvane su bojni otrovi (u daljem tekstu BOT). Zbog posledica koje mogu izazvati te materije sve armije sveta se intenzivno bave istraživanjem i izučavanjem mera zaštite od njih. Već u 20. veku Nemačka je raspolagala industrijom za proizvodnju BOT-a. Ostale države Evrope su dosta zaostajale.¹⁸

Primena BOT-a u vojne svrhe smatrala se nečasnom, ali njegova proizvodnja je izazivala strah od primene i masovnih žrtava, kako civilnih tako i vojnih. Zato je potpisano više međunarodnih dogovora o neupotrebi i zabrani proizvodnje ovog oružja. Međutim, to nije mnogo omelo vojne komandante, pa je do masovne upotrebe ovog oružja došlo u Prvom svetskom ratu, a prvi put ga je primenila nemačka vojska, 22. aprila 1915. godine, u gradu Iper u Francuskoj. Po ovom gradu i posebna vrsta BOT-a – iperit dobija simboličan naziv. Iperit je, zapravo, bio gas hlorin koji se nazivao i bertolit. Pronalazač ove vrste hemijskog oružja bio je čuveni nemački hemičar jevrejskog porekla Fric Haber. Tokom četiri godine od posledica bojnih otrova umrlo je 1.500.000 ljudi na zapadnoevropskom frontu (gubici od BOT-a procenjuju se na čak 26,8% od ukupnih ljudskih gubitaka u Prvom svetskom ratu).¹⁹

Između dva svetska rata BOT koriste Italijani u Etiopiji i Japanci u Kini. U toku Drugog svetskog rata nije došlo do upotrebe ovih materija. Pogrešno bi bilo pomisliti da je svest vojnih planera doprinela tome. Razlog je mnogo jednostavniji: na početku rata Nemačka je imala veliku vojnu premoć, pa im upotreba BOT-a nije bila neophodna, a od 1943. godine ratna sreća se promenila, pa više nisu ni smeli da ih koriste, bojeći se savezničke od-

¹⁷ Generalštab JNA – Uprava ABHO, *Bojni otrovi*, Vojna štamparija Beograd, 1968.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

mazde. Pojedinačna upotreba od strane nemačke vojske zabeležena je samo u protiv-partizanskoj borbi (trovana hrana i voda) i pri masovnim ubistvima u koncentracionim logorima. Po završetku rata istraživanja nisu prestala, tako da je nastalo i nekoliko desetina novih vrsta koje su po otrovnosti prevazilazile prethodne. Prednosti BOt-a su:

- ne razaraju materijalna sredstva (tehniku i objekte), te ona ostaju neoštećena i upotrebljiva su posle dejstva,
- pogodni su za udar po objektima i ako se ne zna precizna pozicija,
- idealni su za udar po živoj sili koja je na otvorenom i u vozilima i skloništima koja nisu hermetička i pod natpritiskom,
- izazivaju čitav niz različitih povreda na ljudima, u dijapazonu od privremenog izbacivanja iz stroja do smrti,
- izazivaju trenutno veliki broj žrtava koje zahtevaju velike bolničke kapacitete za zbrinjavanje i lečenje,
- napad izaziva paniku,
- vreme delovanja je vremenski ograničeno i može se približno proračunati
- po isteku vremena dejstva ne zahteva se dekontaminacija prostorije gde su korišćeni.

Nedostaci BOt-a:

- nemogućnost tačne procene efekata dejstva, jer im efikasnost zavisi od meteoroloških uslova u rejonu upotrebe, obučenosti vojnika koji su objekat dejstva i zaštitnih sredstava koje imaju kod sebe,

- velika verovatnoća da će i deo civilnog stanovništva biti zatrovan i
- mogu predstavljati opasnost i za napadača ako vetar promeni pravac.

Zahtevi koje neka hemijska materija treba da zadovolji da bi bila BOt:

- visoka toksičnost – da se sa malim količinama materije kontaminira što veća površina i izazove što veće trovanje,
- različito toksično delovanje – delovanje otrova na različite organe (organ vida, varenja, disanja i druge),
- skriveno početno dejstvo,
- nemogućnost opažanja preko čula vida, mirisa i ukusa,
- maksimalno trajanje toksičnog dejstva,
- isparljivost prema nameni u zavisnosti od postavljenog cilja,
- postojanost na zemljištu i u vazduhu,
- dobra sposobnost penetracije kroz različite materijale i
- slaba mogućnost detekcije i identifikacije.

Tehnički zahtevi za izradu BOt-a:

- jeftina industrijska proizvodnja sa domaćim hemikalijama,
- visok stepen čistoće,
- hemijska stabilnost prema hidrolizi, atmosferskim i drugim uticajima,
- teška dekontaminacija,
- termička postojanost,
- pare BOt-a moraju biti lakše od vazduha,
- niska tačka mržnjenja, kao uslov za primenu u većem obimu klimatskih uslova,
- dobra mogućnost mešanja i rastvorljivosti sa organskim rastvaračima ili drugim BOt-om radi pripreme taktičkih smeša ili poboljšanja fizičkih osobina i
- mogućnost obrazovanja aerosola.

Opšta podela i klasifikacija BOt-a:

- toksikološka podela:
  - *nadražljivci*: suzavci i kijavci (hloracetofenon, adamsit, CS),
  - *zagušljivci* (fozgen, difozgen, hlorpikrin),
  - *krvni BOt, bojni otrovi opštevojnog dejstva* (cijanovodonična kiselina, hlorcijan, arsenovodonik),
  - *plikavci* (iperit, azotni iperit, luizit),
  - *nervoparalitički* (tabun, soman, sarin, VH),
  - *psihootrovi* (LSD, BZ, meskalin),
  - *biljnootrovne materije* (2 i 4 – D, 2,4 i 5 – T) i
  - *ostale materije koje se mogu upotrebiti kao BOt* (fluororganska jedinjenja, alkaloidi, soli teških metala).
- podela prema borbenoj nameni:
  - *bojni otrovi za uništavanje* (nervni bojni otrovi, krvni bojni otrovi, zagušljivci i plikavci),
  - *bojni otrovi za zaprečavanje* (plikavci i VX BOt),
  - *onesposobljavajući* (nadražljivci),
  - *uznemiravajući* (psihootrovi) i
  - *jedinjenja za uništavanje biljnog sveta* (biljno otrovne materije).
- podela prema postojanosti:
  - *kratkotrajni BOt* (vreme zadržavanja na otvorenom je do 30 minuta),
  - *dugotrajni BOt* (vreme zadržavanja od nekoliko sati do nekoliko dana),
  - *polupostojani BOt* (u zavisnosti od klimatskih uslova od nekoliko sati do nekoliko dana) i
  - *trovni dimovi*.

Biološko oružje

Biološko oružje predstavljaju mikroorganizmi ili njihovi produkti (toksini) koji se koriste za namerno izazivanje oboljenja ili uništenje ljudi, životinja ili biljaka, ili, prema međunarodnim konvencijama koje se odnose na zabranu upotrebe biološkog i hemijskog oružja, to su mikrobi i drugi biološki agensi ili toksini, bez obzira na njihovo poreklo ili način dobijanja, čije posedovanje nije namenjeno za profdaktičku, protektivnu ili neku drugu miroljubivu svrhu, kao i oružje, oprema i druga sredstva i načini diseminacije ovih agensa radi neprijateljskih namera ili tokom ratnih sukoba.²⁰

Svetska zdravstvena organizacija definiše biološki agens kao agens čiji se efekat zasniva na razmnožavanju u ciljnom domaćinu, s namerom da se primeni u ratu i izazove bolest ili smrt ljudi, životinja ili biljaka.²¹ Važno je naglasiti da pod pojmom bioloških agensa podrazumevamo i proteinske biotoksine koje proizvode mikroorganizmi, biljke i životinje.

Biološko oružje u konvencionalnom pogledu obuhvata prirodne mikroorganizme ili toksine koji se odlikuju:

- visokom toksičnošću,
- stabilnošću,

²⁰ Generalštab JNA – Uprava ABHO, *Zaštita od NHB oružja*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976.

²¹ Radosavljević Vladan, Belojević Goran, *Biološko oružje – novi pristupi u borbi protiv bioterorizma*, Medija centar „Obrana“, Beograd, 2011.

- jednostavnom proizvodnjom i
- višestrukom mogućnošću prenošenja.

Posebnu opasnost u vezi konvencionalnih bioloških agensa predstavlja zapravo činjenica da se njihova primena može enormno povećati njihovom prostom genetskom modifikacijom, koja obuhvata: otpornost na antibiotike, povećanu virulenciju, povećanu proizvodnju toksina, povećanu stabilnost aerosola i produženo opstajanje u životnoj sredini. Mnogi mikroorganizmi koji su pogodni za primenu u sferi bioterorizma dobijaju se iz prirodnih izvora (pacijenti, zaražene životinje, kontaminirana zemlja). Na primer, visoko patogena vrsta H5N1 ptičijeg gripa A proširila se preko živine, najpre u sedam država Azije, a zatim veoma brzo i u zemlje istočne Evrope. Virus „monkeypox“ prvi put se javlja 2003. godine kada se epidemija dogodila na Srednjem zapadu u SAD. Veliki broj pacijenata se razbolelo nakon direktnog kontakta sa psima ljubimcima koje su prethodno inficirali kućni glodari uvezeni iz Gane.

Međutim, shodno činjenici da se od jednog biološkog agensa njegovom prostom modifikacijom mogu dobiti raznorazne vrste i podvrste, od kojih će svaka imati različit efekat na živi svet, to može biti i prednost radi prevencije korišćenja određenih agensa kao oružja savremenih terorista. Naime, da bi teroristi koristili određenu vrstu ili podvrstu nekog biološkog agensa, oni moraju najpre izolovati mnogo različitih vrsta pre nego što nađu vrstu koja će biti dovoljno potentna da se može koristiti kao biološko oružje. Pošto je dobijanje virulentnog mikroorganizma iz prirode tehnički jako težak i zahtevan proces, teroristima bi neuporedivo lakše bilo da ukradu određenu vrstu agensa iz istraživačkih laboratorija ili da kupe poznate patogene vrste agensa od komercijalnih nacionalnih snabdevača koji pri tome moraju biti uključeni u legitimna biomedicinska istraživanja koja se sprovode u njihovim zemljama. Na primer, u periodu od 1985. do 1989. godine iračka vlada je naručila virulentne vrste antraksa i drugih letalnih mikroorganizama od snabdevača iz Francuske i SAD, prividno za javna zdravstvena istraživanja (u to vreme to je bio sasvim legalan razlog), pa su nabavku odobrile vlade navedenih zemalja.

Do sada su se kao biološko oružje protiv ljudi koristile ili ispitivale razne vrste bakterija, virusa, gljiva, rikecija, protozoa, mikrobnih i biljnih toksina. Međutim, Svetski centar za kontrolu bolesti i njihovu prevenciju izvršio je klasifikaciju bioloških agensa u tri velike kategorije:

- kategorija A:
  - Variola major (velike boginje),
  - Yersinia pestis (kuga),
  - Francisella tularensis (tularemija),
  - Clostridium botulinum toxin (botulizam)
  - Bacillus anthracis (antraks),
  - virusi izazivači Ebola i Marburg hemoragijskih groznica (filovirusi),
  - virusi izazivači Lassa groznice (arenavirusi) i
  - virusi izazivači argentinske hemoragijske groznice.
- kategorija B:
  - oko 30 mikroorganizama potencijalnog biološkog oružja, koji su široko rasprostranjeni: bakterije, virusi, protozoe i toksini.
- kategorija C:
  - Nipah virus,
  - Hanta virus,

- MDR – TB (multirezistentan bacilus tuberkuloze).
- virus žute groznice,
- virusi krpeljskog encefalitisa i
- virusi krpeljske hemoragijske groznice.

Postoji i nekoliko novih agensa sa potencijalom za korišćenje kao biološko oružje:

- virus majmunskih boginja,
- virus ptičijeg i pandemijskog gripa,
- West Nile (WNV – virus Zapadnog Nila) i
- virus teškog akutnog respiratornog sindroma (SARS).

Karakteristike biološkog oružja:

- jednostavna proizvodnja,
- jeftina proizvodnja,
- prikrivena primena,
- efikasna primena,
- specifično dejstvo na ljude,
- izazivanje masovnog obolevanja – umiranja;
- izazivanje panike,
- nastanak problema koji se tiču: brze detekcije i identifikacije primenjenog agensa, uspostavljanja adekvatnih mera neutralisanja biološkog napada, adekvatnog lečenja obolelih i profilakse zdravih – eksponiranih.²²

Rizik za upotrebu biološkog oružja se svakako povećava prevashodno zbog:

- nepostojanja potpunog i tačnog uvida u veliki broj institucionalnih i vaninstitucionalnih laboratorija (mikrobioloških, molekularno-bioloških, genetičkih) koje postoje,
- jednostavne proizvodnje pojedinih bioloških agensa i
- lake i široke dostupnosti naučnim saznanjima preko stručnih publikacija i interneta.

Način primene, obim i veličina efekta bioterorističkih akcija zavise od veličine, organizovanosti i materijalno-tehničkih mogućnosti njihovih realizatora.

Pored mogućnosti da biološko oružje bude primenjeno u međudržavnim sukobima, postoji i mnogo veća opasnost da ga upotrebe razne organizacije, sekte i pojedinci. U tom kontekstu se i koristi termin „bioterrorizam“, koji se definiše kao „upotreba nasilja korišćenjem bioloških agensa zbog političkih, religioznih, ekoloških ili drugih ideoloških razloga, bez obzira na njihovu moralnu ili političku opravdanost“. Neophodno je napraviti distinkciju između termina „bioterrorizam“ i „biokriminalni akt“, jer drugi termin označava upotrebu bioloških agensa ne zbog ideoloških, već zbog nekih drugih razloga.

Potpuno je izvesno da bi najveće posledice nastale delovanjem velikih, dobro opremljenih, nekada i od strane državnih struktura pomognutih organizacija, koje imaju mogućnosti da koriste savremena naučna saznanja, raznorazna biološka oružja i sofisticiranu opremu i tehnologiju za njihovu proizvodnju i primenu. Svakako da bi nešto manji i blaži efekti nastali aktivnošću slabije opremljenih, manjih organizacija, a najmanji delovanjem malih grupa ili pojedinaca („usamljenih vukova“), najčešće u pokušajima atentata na pojedine ličnosti ili radi izazivanja panike.

Bioterorizam, zapravo, predstavlja novu „granu“ terorizma i enorman prostor za inovacije. Na ovom polju dolaze do izražaja „usamljeni vukovi“, koji na osnovu poslednjih iz-

---

²² Generalštab JNA – Uprava ABHO, *Bojni otrovi*, Vojna štamparija, Beograd, 1968.

veštaja Svetske zdravstvene organizacije svu pažnju posvećuju pronalascima novih virusa. Naime, većina ovih ljudi je fascinirana Maltusovom teorijom i veruje da, zapravo, svojim postupcima spasava ljudsku vrstu, odnosno njene buduće generacije.

Za razliku od bakterija i/ili hemijskih patogena virus može da se širi kroz živi svet velikom brzinom i prodornošću. Naime, virusi prodiru u organizam i vezuju se za ćelije domaćina; čitav proces naziva se adsorpcija. Nakon procesa adsorpcije virusi ubacuju svoj DNK ili RNK u ćeliju i na taj način je „regrutuju“ i primoravaju da se kopira u mnogostruke varijante istog virusa. Kada nastane dovoljan broj kopija, nove virusne čestice „ubijaju“ ćeliju, probijaju ćelijski zid i traže novog domaćina, a nakon što ga pronađu čitav postupak se ponavlja.

Različite su manifestacije ponašanja virusa, odnosno načini na koje virus „napada“ domaćina. Na primer, virus ebole onemogućava koagulaciju krvi, što dovodi do nezastavljivog krvarenja. Hanta virus izaziva plućne komplikacije. Postoji i čitava familija onkovirusa koji izazivaju rak. HIV napada imuni sistem i izaziva sidu. Najveći strah vodećih svetskih medicinskih stručnjaka predstavlja latentna mogućnost prenošenja HIV virusa vazduhom. U tom slučaju bi inficirana osoba, kada izdiše ili kija, slala sitne čestice iz svog tela koje bi lebdele u vazduhu sve dok ih ne udahne drugi domaćin, što bi doveo do potpunog istrebljenja ljudske vrste.

Međutim, kada je u pitanju upotreba biološkog oružja postoje i neki ograničavajući faktori:

- *nemogućnost potpune kontrole*. Manifestacije epidemijskog procesa nakon primene biološkog agensa mogu biti nepredvidive, sa mogućnošću da i onaj koji ga koristi postane njegova žrtva;

- *zavisnost od raznih uslova*. Na primer, na efektivnost biološkog oružja koje se diseminuje putem aerosola umnogome utiču klimatski i meteorološki uslovi (temperatura, vlažnost, vetar, padavine). Pored toga, svakako utiču i geografski položaj, konfiguracija terena, prokuzenost (kolektivni imunitet) stanovništva pojedinim patogenim agensima i drugo;

- *zavisnost od stručnjaka*. U odlučivanju o svim bitnim elementima upotrebe biološkog oružja neophodno je učešće eksperata iz ove oblasti;

- *nedostatak informacija o iskustvima u primeni biološkog oružja*. Iz razumljivih razloga ogroman deo ovih podataka drži se u strogoj tajnosti.

Budućnost bioterorizma svakako predstavljaju i inovacije na polju genetskog inženjeringa. U razvoj programa istraživanja na ovom polju medicine enormna sredstva ulažu vodeće svetske ekonomije, rukovodeći se prevashodno humanim razlozima – mogućnošću produžetka životnog veka. Ali, genetski inženjering je postao i pogodan manevarski prostor za „usamljene vukove“ koji su, pre svega, stručnjaci u ovoj oblasti.

Nuklearno oružje

U delu studije „Teror 2000“ koju je publikovalo Ministarstvo pravde SAD, jedan od autora, Marvin Dž. Cetron, predsednik međunarodnog prognostičkog centra i ekspert CIA, pored ostalog, piše: „Nuklearno, hemijsko i biološko oružje biće lako pristupačno teroristima sutrašnjice, a eksperti predviđaju scenario kojim će smrtonosno seme biti posejano u sistemu podzemnog transporta velike metropole, kontaminirajući i ubijajući na hi-

ljade ljudi“. Na primer, operacija koju je izvela japanska verska teroristička sekta Aum Shinrikyo (Vrhovna istina) u martu 1995. godine, bila je usmerena protiv putnika tokijske podzemne železnice, i samo je uvod u buduće akcije – spektakularan i dramatičan razvoj stila terorističkog delovanja. To se dogodilo u Tokiju, kao i u zaštićenom Njujorku, što pokazuje da teroristi u svojim akcijama koriste najsavremenija oružja i taktiku. Oni se sve češće odriču postavljanja bombi i okreću korišćenju efikasnijih sredstava (na primer, nuklearno oružje izaziva smrt, seje strah i ukazuje na činjenicu da postoji snaga koja se mora respektovati).

Međunarodni terorizam je u stalnom porastu, bez obzira na sve organizovanije suprotstavljane međunarodne zajednice i na mere koje se preduzimaju radi njegovog suzbijanja. Savremeni tehnološki razvoj omogućio je teroristima da se domognu sredstava od čije se upotrebe decenijama strahovalo. Naime, teroristički akti ukazuju i na mogućnost primene nuklearnih sredstava, a posledice njihove upotrebe ispaštao bi veliki broj ljudi, pa i državne zajednice.

Obilje novih radioaktivnih proizvoda pogodno je za snabdevanje terorista širom sveta. Brojni primeri ukazuju na to da pojedinci i grupe imaju dovoljno znanja iz nuklearne fizike, radiohemije i tehnologije da mogu proizvesti mnoge vrste međuproizvoda i naprava takvog radio-toksičnog dejstva da mogu izazvati jaku radiološku kontaminaciju, kancerogena oboljenja i dugotrajne posledice po ljude i ostali živi svet. Tako teroristi kojima je osnovni cilj masovno fizičko ubijanje „protivnika“, kao i psihološko-propagandno delovanje, imaju mogućnost da za svoje akcije koriste nuklearno oružje i radioaktivni materijal. Nažalost, to više nije samo pretpostavka, već realna opasnost od nuklearnog terorizma koja se ne sme potceniti.²³

Nuklearno oružje poseduju: SAD, zemlje bivšeg SSSR-a, Velika Britanija, Francuska, Izrael, Iran, Kina, Indija, Pakistan, Južnoafrička Republika i Severna Koreja. Potencijalni proizvođači su: Brazil, Argentina, Meksiko, Japan, Kanada i Italija. Civilna industrija već sada godišnje proizvede oko 500 t plutonijuma 239, a za bojnu glavu, čija eksplozija uništava srednje veliki grad potrebno je samo 10 kg. U vezi s primenom tih izotopa u terorističkim napadima i opasnošću po stanovništvo, posebno je značajna velika otrovnost plutonijuma. Prema skali fatalnih otrova, on je 20.000 puta opasniji od kobrinog otrova ili od kalcijum-cijanida. Ako se udahne samo čestica, ne veća od čiodine glave, posle nekoliko dana nastupa smrt, a manja količina izaziva kancerozna oboljenja. Najpogodnija nuklearna sredstva za izvođenje terorističkih akcija su: fisiono nuklearno gorivo, projektili veoma male snage fisionog porekla (ručne izrade ili nabavljeni na crnom tržištu) i, eventualno, neutronsko oružje.

Prema jednom hipotetičkom stavu, umesto da prave atomsku bombu, teroristi mogu da zaprete stanovništvu trovanjem plutonijumskom prašinom. Naime, ukoliko se samo nekoliko desetina grama plutonijuma ubaci u rezervoar vodovoda voda će postati visoko radioaktivna, odnosno biće neupotrebijiva za piće zbog rizika po život i zdravlje. Upotreba takve vode može izazvati smrt desetak hiljada ljudi u prvom talasu, a efekti interne kontaminacije ostalih ljudi mogu trajati nekoliko desetina godina, pa se takav rezervoar mora zatvoriti i zabraniti njegovo dalje korišćenje. Pored plutonijuma, posebno su opasni i dugotrajni radionuklidi: stroncijum, polonijum, radijum i aktinijum.

²³ Jović Radomir, *Diverzantsko-teroristička dejstva NHB oružjem*, Vojnoizdavački nastavni centar, Beograd, 1987.

U sadašnje vreme nije teško izraditi atomsku bombu. Prema mišljenju Teodora Tejlora, autora možda najiscrpnije moderne studije o opasnosti od „nuklearnog terorizma“, jedini problem u vezi s proizvodnjom nuklearne bombe jeste nuklearni materijal, koji je na crnoj berzi dostupan svakom ko je spreman da dobro plati. Dok su nuklearno oružje i radioaktivni materijal koji su pod kontrolom vojske i dalje relativno bezbedni, veoma je opasno postojanje zaliha plutonijuma u institutima, laboratorijama i atomskim elektranama, u kojima je obezbeđenje ispod očekivanog nivoa. Tako su šverceri radioaktivnog materijala otkriveni u Italiji i, što je za nas posebno značajno, visoko radioaktivnog urana u susednoj Makedoniji.

U slučaju masovnih trovanja najčešći „objekti“ trovanja su voda i hrana. Kontaminacija preko savremenih sistema za snabdevanje pijaćom vodom (otvoreni primarni izvori reke, jezera, rečni bunari, fabrike za proizvodnju vode i sistem za distribuciju vode) i sistema za prečišćavanje vazduha (objekti za masovno okupljanje, sredstva i objekti saobraćaja i velike zgrade) pogodan su način za masovnu kontaminaciju ljudi i radne i životne sredine. Trovanje hrane u terorističke svrhe moguće je izvesti pojedinačnim kriminalnim radnjama ili masovnim trovanjem zbog pogodnih fizičko-hemijskih osobina nekih radioizotopa, koji kumulativnim dejstvom izazivaju željene efekte.

Jedna od karakteristika nuklearnih sredstava jeste niska cena i relativna lakoća nabavke, a prednost je i njihova zastrašujuća priroda. Dakle, dosadašnji argument stručnjaka i vlada da je proizvodnja radiotoksičnih materijala složena i teška više se ne može prihvatiti. Savremeni terorizam je često apolitičan i strogo profesionalan posao, lišen ideoloških predznaka, a teroristi ne prave selekciju prilikom izbora mete i sredstva napada. Oni ubuduće neće biti motivisani ideologijom, već prvenstveno etničkom i religioznom mržnjom, a cilj će im biti uništavanje ljudi i stvaranje osećaja straha, panike i nesigurnosti.

Sadašnja eksplozija informacija učinila je savremenu tehnologiju dostupnom hiljadama naučnika u zemljama u razvoju, što uz nekontrolisanu nabavku repromaterijala može da dovede do realne opasnosti od upotrebe nuklearnog oružja. U praksi je sve moguće; napad će biti utoliko verovatniji ukoliko je neka zemlja nemoćna da adekvatnim udarom (bilo kojom vrstom oružja) odgovori na taj napad ili ako fizičke prepreke sprečavaju posledice retroaktivnosti. Potencijalna pretnja od usamljenog teroriste ili neke frakcije lako može da izmakne obaveštajnoj mreži i da se tako umanjí mogućnost prevencije od nuklearnog terorizma.

Za radiohemijsku laboratoriju može legalno da se nabavi oprema pomoću koje može da se proizvede više kilograma radiotoksične supstance. Naime, dobro obučeni pojedinac, ulaganjem nekoliko hiljada dolara u laboratorijski pribor i opremu, može da obezbedi proizvodnju neophodnih osnovnih komponenata koje mogu da prouzrokuju smrt hiljada ljudi. Zbog toga je teroristima mnogo teže i rizičnije da izrade zadovoljavajuću opremu za disperziju, koja je takođe složena. Mogućnosti testiranja takvih uređaja su ograničene, a za postavljanje uređaja i proveru njegovog rada i posle napuštanja mesta na kojem je postavljen, potrebno je od tri do pet osoba. Budući da su informacije o cilju, posebno na osnovu sistema zagrevanja i kondicioniranja vazduha, takođe veoma značajne, malo je verovatno da se može naći osoba koja je, osim što poseduje tehničko znanje, sposobna i da operativno analizira cilj, metod napada, smeštaj uređaja, bezbednost i način bekstva. Isto tako je neverovatno da je terorista, koji poseduje potrebnu taktičku veštinu, sposoban i za uspešnu proizvodnju nuklearnih sredstava.

Poteškoće u vezi sa nabavkom materijala za izradu nuklearnog oružja, posebno u pogledu nabavke gotovog, naravno i tehnologija izrade, prenošenja i upotrebe nuklearnog oružja, jesu činjenice koje ukazuju na minimalnu mogućnost da teroristi dođu u posed ovog oružja. Međutim, imajući u vidu podršku koju neke zemlje pružaju pojedinim nedržavnim terorističkim kolektivitetima, ovakva mogućnost postaje realnija.

Evidentni su uporni pokušaji terorista da se autonomno ili u dosluhu sa atomskom mafijom domognu minijaturnog nuklearnog oružja ili nuklearnog materijala, koji je pod kontrolom vlada zemalja, ali i nadzorom Međunarodne agencije za atomsku energiju. Prema tome, veoma su velike mogućnosti da bude otkrivena država koja eventualno snabdeva neki nedržavni teroristički kolektivitet nuklearnim materijalom. Ovakve okolnosti bitno ograničavaju nuklearne mogućnosti terorista, odnosno preostaje im da, ukoliko nabave neku vrstu nuklearnog materijala, mogu da izrade „prljavu“ atomsku bombu ili primitivno nuklearno oružje, čiji osnovni sastojak bi bio nefisioni, ali radioaktivni nuklearni materijal.

Međutim, prema mišljenju eksperata za atomsku energiju, teroristi će zasnivati upotrebu nuklearnog oružja na izradi radioaktivnih ili „prljavih“ bombi. „Prljave“ bi radile na principu aktiviranja radioaktivnog materijala pomoću konvencionalnog eksploziva. Aktiviranjem ovakve eksplozivne naprave, njene razorne mogućnosti bile bi u skladu sa količinom i vrstom upotrebljenog klasičnog eksploziva, dok bi radioaktivni materijal bio raznet na širem prostoru i direktnim zračenjem kontaminirao bi određeni prostor. Ljudski, životinjski i biljni svet bio bi izložen trenutnom i naknadnom uništenju.

Atipično oružje

Postoje primeri napada terorista oružjem koje je teško razvrstati u neku od navedenih kategorija. Atipično oružje, zapravo, predstavlja jednu vrstu avangarde u pogledu vrsta naoružanja, ali pokazuje i koliko upotreba jedne vrste naoružanja utiče na samo planiranje, organizovanje i izvođenje terorističkih akcija. Da je mašta i obrazovanje terorista na sve višem nivou pri sprovođenju akcija pokazuju i sledeći primeri:

- u napadu na Svetski trgovinski centar, 11. septembra 2001. godine, kao „oružje“ upotrebljeni su civilni avioni neposredno posle poletanja, što je namerno urađeno, kako bi u avionima bilo što više goriva;

- u napadu pismima s prahom antraksa zaraženo je 22 ljudi, od kojih je petoro umrlo. Naime, SAD koje imaju biološko oružje, nesumnjivo, najbolje znaju šta bi značilo da taj prah poseduju teroristi, najpre s aspekta identifikacije (da li se radi o zarazi – epidemiji izazvanoj prirodnim putem) ili upotrebom biološkog oružja i zatim s aspekta mogućnih štetnih posledica;

- o jednom novom načinu napada govorio je bivši direktor CIA Džejms Vulsli, u intervjuu za italijanski dnevnik „Panorama“, februara 2003. godine. Po njemu, pripadnici terorističke mreže Al Kaida mogli bi vrlo brzo da napadnu praktično čitavu planetu i to koliko jednostavno, toliko ubitačno. Njihovo oružje ne bi bilo nijedno od onih koje poznajemo, ne bi moglo na vreme da se detektuje, a delovalo bi bespovratno efikasno. Mogli bi da upotrebe genetski modifikovane viruse kao oružje koje bi se nalazilo u krvi teroriste kamikaze. Takve teroriste niko ne bi mogao da prepozna sve dok na njih ne bi

počeo da deluje virus. Naime, prvi znaci bolesti pojavljuju se dve-tri nedelje posle ubrizgavanja virusa, pa takvog putnika u avionu na pravcu Pariz–Njujork, na primer, niko ne bi mogao da primeti. Tek kada bi počeo da kašlje, terorista samoubica bio bi pred izdisajem i identifikovan negde na teritoriji SAD. U međuvremenu svi putnici koji su bili u tom avionu i, zatim, svi drugi s kojima bi se ovi, u razmaku od dve-tri nedelje, našli u kontaktu, završili bi kao inicijalni sejači opake bolesti;

- samoubilački prsluci u velikom broju koriste pripadnici Hamasa na Bliskom istoku i brigade Islambuli u Ruskoj Federaciji sastoje se od prsluka u čijim džepovima je eksploziv. Radi se o industrijskim ili eksplozivima kućne izrade (Palestinci) ili o vojnim eksplozivima iz vojnih magacina (Čečeni). Samoubica ima mogućnost da mehaničkim putem aktivira eksploziv, ali postoji i rezervna varijanta daljinskog aktiviranja eksploziva putem radio-signala. Izraelske snage bezbednosti otkrile su dodatak u prsluku u vidu kesa u kojima je krv bolesnih osoba (najčešće se radi o obolelima od side). Prilikom eksplozije krv se rasprši na osobe koje se nalaze u blizini, što može dovesti do širenja zaraze na preživele, kao i na osobe koje pružaju pomoć ranjenima.²⁴

Zaključak

U dugoj istoriji ljudskog društva postojala stalna težnja da moćne države ostvare sistem kontrole i dominacije nad drugim zemljama i narodima nemoćnim da im se na odgovarajući način suprotstave. Nakon raspuštanja Varšavskog ugovora i dezintegracije SSSR-a nastaje period unipolarnog sveta, sa SAD kao jedinom globalnom supersilom. Zbignjev Kazimir Bžežinski, savetnik za nacionalnu bezbednost u administraciji predsednika Džimija Katera i jedan od vodećih teoretičara globalizma, u svojim delima često ističe da Sjedinjenim Državama nijedna druga zemlja ne može biti takmac u četiri ključne oblasti: vojnoj, ekonomskoj, tehnološkoj i kulturnoj.²⁵

Kao stubove američkog liderstva prepoznavamo mašinerije poput političke, administrativne, intelektualne, univerzitetske i medijske. Sve one istovremeno obuhvataju političke institucije, odnosno grupe za razmišljanje, lobije, univerzitete, štampu i medije, ali isto tako i svet umetnosti i spektakla, kojem univerzalnost engleskog jezika omogućava nesmetano širenje. Tom spisku treba dodati moć dolara i transnacionalnih kompanija (koje nemaju jednog vlasnika, već vrše koncentraciju nadnacionalnog kapitala), kao što su: Majkrosoft, Koka-Kola, Najk, MekDonalds i slične, koje doprinose nametanju američkog načina života.

Dosegavši nivo moći bez presedana, korišćenjem disimetrije u svim domenima, SAD su navukle na sebe antipatiju onih koji smatraju da su isključeni iz „novog svetskog poretka“ i koji američko društvo i vrednosti koje ono propagira smatraju odgovornim za svoje probleme. Tako su se opozicioni pokreti, koji sebe smatraju žrtvama globalizacije i liberalne Amerike kao njenog pokretača, namnožili poslednjih decenija. Eskalacija terorizma, kao mogući glavni odgovor na narastajuću moć SAD i njenih saveznika je verovatnost, očiglednost i činjenica da će u budućnosti biti mnogo nevinih žrtava terorističkog

²⁴ Lukić Zoran, *Današnji teroristi*, BS magazin, 2/2008: 39-41.

²⁵ Bžežinski Zbignjev, *Velika šahovska ploča*, CID, Podgorica, 1999.

nasilja. Kao metod odvrtačanja i zaštite može se koristiti samo predviđanje. U tom kontekstu piše i Zbignjev Bžežinski: „jedina pretnja današnjoj globalnoj supremaciji SAD jeste međunarodna anarhija“.²⁶

Kolika je domišljatost terorističkih organizacija najbolje se ogleda u angažovanju bombaša samoubica, koji svesno preuzimaju ulogu „pametnih bombi“, koje biraju kada i gde će izvršiti aktiviranje eksploziva, pri čemu ne prezaju da daju svoj život kao svojevrsnu potvrdu posvećenosti veri, odnosno cilju. Domišljatost terorista je pokazana i u slučaju otmice aviona prilikom napada na Njujork, Pentagon i Pensilvaniju. Ne treba smesti s uma činjenicu da je to primer sa najvećim brojem žrtava, koji nažalost nije usamljen, jer su se sabotaze na avionima i otmice aviona u protekloj deceniji mnogo preciznije planirale, kao odgovor na pojačane kontrole i bezbednosne provere koje su avio-kompanije u saradnji sa bezbednosnim službama preduzele. Uvedene su mere borbe protiv terorizma: specijalna obuka pilota u slučaju otmice, poboljšanje zaštite pilotske kabine, uvođenje prikrivenih pratioca letova („nebeski šerifi“), pravo posade da nosi vatreno oružje tokom leta i slično.

U borbi protiv bombaša samoubica mora se voditi posebna pažnja, jer svaki pokušaj da se zaustavi samoubilački napad može lako dovesti do prevremene detonacije eksploziva koji tom prilikom ubija i napadača i branitelje oko njega. Upravo ova činjenica pokazala se kao presudna za razvoj povećane napetosti kod jednog dela policajaca i vojnika, koji u takvim situacijama pucaju na civile koji im, na primer, liče na osobe koje nose eksploziv. Iz svih navedenih primera može se zaključiti da je razvoj primene raznih vrsta minsko-eksplozivnih sredstava u realizaciji terorističkih akcija zaista uznapredovao i u nekim segmentima otišao predaleko.

Kada bi rekli da terorizam u svom najsurovijem obliku predstavlja najveću pretnju savremenom društvu, ne bi bili daleko od te tragične istine. Uticaj koji on (terorizam) ima na svakog pojedinca, pa i na celo društvo, nemerljiv je i može se sagledati samo kroz osećanja tih pojedinaca u trenutku kada se oni od ove pretnje brane. Treba naglasiti da su ciljevi i najčešće žrtve terorističkih akcija upravo oni pojedinci, za društvo potpuni anonimusi, koji su u najglobalnijem shvatanju ovog fenomena, njegov početak i kraj.

Današnji terorizam, na vrhuncu svoje mutacije, uzima i bira za žrtve uglavnom obične građane, nevine civile, bez prava na odbranu, potpuno nesvesne šta im se događa i zašto. Upravo zbog toga ta i takva mutacija odnosi mnogo žrtava i postavlja, gotovo teorijski aksiom, da je terorizam neuništiv i, na kraju, neizlečiv. Klima opšte nesigurnosti unosi strah u svako društvo, usporava njegov razvoj, usmerava njegovo interesovanje na sebe, koči svaki progres i prosperitet, u meri koja zavisi od intenziteta terorističkog delovanja, terora i oblika ispoljavanja. Kao globalna pretnja, terorizam zahteva i globalni odgovor ili lek – angažovanje svih i svakoga. U sadašnjim uslovima, po kojima, i uz koje svet funkcionise, reklo bi se da savremenici nemaju u sadašnjim okvirima svojih sposobnosti, dovoljno snage, znanja i volje da se uhvate u koštac, čak ni na marginama terorizma, sa njim kao problemom. Svakodnevni napadi, otmice, ucene... širom sveta to i dokazuju.

Svi navedeni problemi moraju se detaljno i posebno proučiti radi izgrađivanja našeg ličnog odgovora, odnosno proširivanja znanja koje nam jedino i sigurno obezbeđuje kvalitetnu prevenciju od mogućih terorističkih akata, usmerenih ka našoj zemlji i svim njenim građanima, organizacijama i institucijama.

²⁶ Isto.

Literatura

- [1] Simeunović, Dragan, *Nacija i globalizacija*, Zograf, Niš, 2010.
- [2] Simeunović, Dragan, *Kritički ogled o utvrđivanju vremena nastanka terorizma i njegovim pretečama*, Vojno delo, 62/1.: 307–325
- [3] Vilić Dušan, Todorović Branko, *Terorizmom u novi svetski poredak: Kosovo i Metohija*, Grafo Mark, Beograd, 1997.
- [4] <http://www.inlink.com/civitas/mun/res/terror.html>
- [5] <http://www.globalterroism.com>
- [6] <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/1999index.html>
- [7] <http://www.periscope.usni.com/demo/terms/t0000282.html>
- [8] Simeunović, Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, 2009.
- [9] Simeunović, Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd, 1989.
- [10] Vajt, Džonatan Rajt, *Terorizam*, Aleksandria pres, Beograd, 2004.
- [11] Lazanski, Miroslav, *Bin Laden protiv Amerike*, Knjiga Komerc, Beograd, 2001 .
- [12] Talijan, Miroslav, *Bezbednosni menadžment u suprotstavljanju terorizmu i borbi protiv terorizma*, Medija centar Odbrana, Beograd, 2012.
- [13] Talijan, Miroslav, *Terorizam i antiterorističke snage*, Vojna štamparija, 2004.
- [14] Generalštab JNA – Uprava ABHO, *Bojni otrovi*, Vojna štamparija Beograd, 1968.
- [15] Generalštab JNA – Uprava ABHO, *Zaštita od NHB oružja*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976.
- [16] Radosavljević Vladan, Belojević Goran, *Biološko oružje – novi pristupi u borbi protiv bioterorizma*, Medija centar Odbrana, Beograd, 2011.
- [17] Jović, Radomir, *Diverzantsko-teroristička dejstva NHB oružjem*, Vojnoizdavački nastavni centar, Beograd, 1987.
- [18] Lukić, Zoran, *Današnji teroristi*, BS magazin, 2/2008, : 39–41
- [19] Bžežinski, Zbignjev, *Velika šahovska ploča*, CID, Podgorica, 1999.